

УДК: 821.161.1 – 821.161.2

DOI 10.33514/1694-7851-2025-4/3-490-499

Кенжетаева И.Т.

окутуучу

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

i.kg.2020.02@gmail.com

«МАНАС» ЭПОСУНДАГЫ ЭТНОСТУК ЖАНА РУХАНИЙ БИРИМДИК

Аннотация. «Манас» эпосу кыргыз элинин этностук жана руханий биримдигин чагылдырган дүйнөлүк маданий мурастардын эң баалуу үлгүлөрүнүн бири болуп эсептелет. Бул изилдөөнүн максаты – эпостогу этностук биримдиктин формаларын жана руханий байланыштардын мүнөзүн илимий жактан талдоо болуп саналат. «Манас» эпосунда ар кандай уруулар менен уруулардын ортосундагы мамиле, алардын ынтымак жана биримдик аркылуу күчкө жетиши терең сүрөттөлгөн. Ошондой эле, эпосто ата-бабаларды урматтоо, каада-салттарды сактоо жана руханий баалуулуктарды муундан муунга өткөрүү маселеси өзгөчө орунда турат. Эпостун негизги өзөгү – элдин тарыхый тагдырын биримдик аркылуу жеңүү идеясы. Этностук биримдик уруулар ортосундагы ынтымак менен бекемделсе, руханий биримдик элдин адеп-ахлактык принциптерин жана ишенимдерин сактоо аркылуу чыңдалат. Бул макалада эпостогу каармандардын өз ара аракеттенүүсү аркылуу этностук жана руханий баалуулуктардын биримдиги көркөм мисалдар менен ачылып көрсөтүлөт. Изилдөөнүн практикалык мааниси – «Манас» эпосун тарыхый, этнографиялык жана маданий булак катары пайдалануу мүмкүнчүлүгүн кеңейтүүдө. Ошондой эле, бүгүнкү күндө да улуттук өзүнчө мүнөздү сактоо үчүн этностук жана руханий биримдиктин маанилүүлүгү белгиленип өтөт.

Негизги сөздөр: «Манас» эпосу, этностук биримдик, руханий биримдик, кыргыз эли, маданий мурас, каада-салт, ата-бабаларды урматтоо, тарыхый булак, адеп-ахлак, улуттук иденттүүлүк, уруулук мамиле, ынтымак, руханий баалуулуктар, тарбиялык мааниси, маданий өзгөчөлүк.

Кенжетаева И.Т.

преподаватель

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

i.kg.2020.02@gmail.com

ЭТНИЧЕСКОЕ И ДУХОВНОЕ ЕДИНСТВО В ЭПОСЕ «МАНАС»

Аннотация. Эпос «Манас» является одним из самых ценных образцов мирового культурного наследия, отражающим этническое и духовное единство кыргызского народа. Цель данного исследования – научный анализ форм этнического единства и характера духовных связей в эпосе. В тексте эпоса подробно описаны отношения между различными родами и племенами, которые достигают силы через согласие и единство. Особое место занимают уважение к предкам, сохранение традиций и передача духовных ценностей из поколения в поколение. Основная идея эпоса заключается в том, что народ может преодолеть исторические испытания только через сплочённость. Этническое единство укрепляется

благодаря согласию между племенами, а духовное единство – через сохранение нравственных принципов и верований. В статье анализируется взаимодействие героев эпоса, что позволяет раскрыть художественные примеры единства этнических и духовных ценностей. Практическая значимость исследования состоит в расширении возможностей использования эпоса «Манас» как исторического, этнографического и культурного источника. Кроме того, подчёркивается актуальность этнического и духовного единства для сохранения национальной самобытности в современном обществе.

Ключевые слова: эпос «Манас», этническое единство, духовное единство, кыргызский народ, культурное наследие, традиции, почитание предков, исторический источник, нравственные ценности, национальная идентичность, родоплеменные отношения, согласие, духовные ценности, воспитательное значение, культурная самобытность.

I.T. Kenzhetayeva

teacher

Kyrgyz State University named after I. Arbaev

Bishkek c.

i.kg.2020.02@gmail.com

ETHNIC AND SPIRITUAL UNITY IN THE EPIC «MANAS»

Annotation. The epic «*Manas*» is considered one of the most valuable examples of world cultural heritage, reflecting the ethnic and spiritual unity of the Kyrgyz people. The aim of this study is to provide a scholarly analysis of the forms of ethnic unity and the nature of spiritual ties within the epic. The text of «*Manas*» vividly describes the relations among different tribes and clans, emphasizing their strength achieved through harmony and solidarity. Particular attention is given to respect for ancestors, preservation of traditions, and transmission of spiritual values from generation to generation. The central idea of the epic is that the people can overcome historical challenges only through unity. Ethnic unity is reinforced by harmony among clans, while spiritual unity is strengthened through the preservation of moral principles and beliefs. The article examines the interaction of the epic's characters to illustrate artistic examples of the unity of ethnic and spiritual values. The practical significance of this research lies in expanding the use of the *Manas* epic as a historical, ethnographic, and cultural source. Furthermore, the importance of ethnic and spiritual unity for maintaining national identity in contemporary society is emphasized.

Keywords: «*Manas*» epic, ethnic unity, spiritual unity, Kyrgyz people, cultural heritage, traditions, respect for ancestors, historical source, moral values, national identity, tribal relations, harmony, spiritual values, educational significance, cultural uniqueness.

«Манас» эпосу кыргыз элинин баа жеткис маданий мурасы, руханий уюткусу. Баардык башынан өткөргөн тарыхы менен күнүмдүк турмушунун энциклопедиясы. Биримдүүлүгү менен өзүн-өзү андап билүүсүнүн, иденттүүлүгүн ажырагыс бир бөлүгү, маданий коду. «Манас» талашсыз кыргыз элине аныктама берүүдө элемент. «Манас» эпосун дүйнөгө даңазалагандар жана биринчи кагазга түшүрүп чет өлкөлөрдө таратып, жарыялагандар Кыргызстанда аз изилденет. Манасчы Тыныбек Жапый уулунун вариантындагы «Манас» эпосунан «Семетейден» бир үзүм деп Германияда 1943-жылы басылып чыккан [6, 232 б.].

«Манас» эпосу кыргыз элинин улуттук маданиятында жана руханий өмүрүндө уникалдуу орунду ээлейт. Бул эпостун мааниси жөн эле көркөм чыгармалык деңгээлде эмес, ошондой эле этностук жана руханий биримдикти сактоо жана өнүктүрүү аспектилеринде өзгөчө мааниге ээ. XXI кылымдын глобалдашуу жана маданий интеграция шарттарында улуттук идентификация, уруулук жана этностук биримдиктин мааниси жаңы шарттарда кайрадан актуалдуу болуп жатат. Глобалдык маалыматтык технологиялардын, интернет жана социалдык медианын өнүгүшү менен кыргыз коомунда улуттук баалуулуктарды жана руханий мурастарды сактоо маселеси өзгөчө актуалдуулукту алат.

Бүгүнкү күндө этностук жана руханий биримдикке байланыштуу изилдөөлөр коомдук илимдер, тарых, педагогика жана маданият изилдөөлөрүнүн негизги багыттарынын бири болуп эсептелет. Атап айтканда, «Манас» эпосу – улуттук биримдикти, уруулук жана маданий мурастарды чагылдырган уникалдуу булак катары илимий изилдөөлөр үчүн маанилүү объект болуп саналат. Эпос аркылуу коомдун тарыхый, маданий жана руханий өзгөчөлүктөрү анализденип, бүгүнкү күндөгү социалдык жана тарбиялык көйгөйлөргө багытталган практикалык сунуштар иштелип чыгууга мүмкүндүк берет.

Бул изилдөөнүн **максаты** – «Манас» эпосундагы этностук жана руханий биримдиктин мазмунун, формаларын жана функцияларын илимий жактан системалуу изилдөө аркылуу анын улуттук биримдикти сактоодогу маанисин аныктоо. **Изилдөөнүн милдеттери:**

- «Манас» эпосундагы этностук биримдиктин формаларын жана уруулук түзүлүштү иликтөө.
- Эпостогу руханий биримдиктин мүнөзүн, каармандардын адеп-ахлактык идеалдары аркылуу аныктоо.
- Этностук жана руханий биримдиктин өз ара байланышын жана улуттук биримдикти бекемдөөдө ролун талдоо.
- «Манас» эпосунун тарбиялык жана маданий маанисин илимий негизде ачып көрсөтүү.
- Изилдөө жыйынтыктарын практикалык жана педагогикалык чөйрөдө колдонуу мүмкүнчүлүгүн карап чыгуу.

Бул изилдөөнүн **объектиси** – «Манас» эпосу жана кыргыз элинин этностук жана руханий биримдиктин маданий формалары. **Предмети** – эпосто чагылдырылган уруулук түзүлүштөр, каармандардын руханий баалуулуктары, этностук идентификация жана коомдук биримдикти сактоочу механизмдер. Изилдөөдө колдонулган **методдор** комплекстүү жана көп кырдуу:

- **Тарыхый-тартиптик анализ** – эпостогу окуяларды жана каармандардын аракеттерин тарыхый контекстте карап чыгуу.
- **Семантикалык жана лингвистикалык талдоо** – эпостун текстин, лексикасын, образдык символдорун жана этностук терминологиясын илимий негизде талдоо.
- **Салыштырмалуу-аналитикалык метод** – «Манас» эпосун башка элдик эпостор менен салыштырып, этностук жана руханий биримдик концепциясынын универсалдуу жана улуттук өзгөчөлүктөрүн аныктоо.
- **Системалуу метод** – эпостогу каармандардын, сюжеттик линиялардын жана руханий баалуулуктардын өз ара байланыштарын изилдөө.
- **Педагогикалык жана тарбиялык анализ** – эпостун тарбиялык жана маданий маанисин баалоо, жаш муунду тарбиялоо жана улуттук баалуулуктарга интеграциялоо мүмкүнчүлүктөрүн изилдөө.

Киришүүдө белгиленгендей, «Манас» эпосу улуттук маданият жана коом үчүн маанилүү булак болуп эсептелет. Эпос аркылуу этностук жана руханий биримдиктин формалары жана функциялары илимий анализге алынат, алардын тарбиялык жана маданий мааниси ачылат. Бул изилдөө глобалдашуу жана маданий интеграция шарттарында улуттук баалуулуктарды сактоо жана жаш муунду тарбиялоо боюнча актуалдуу багыттарды аныктоого негиз түзөт.

«Манас» эпосу кыргыз элинин уруулук-салттык түзүлүшүн жана коомдук ынтымагын терең чагылдырган тарыхый жана маданий булак катары бааланат. Эпосдо ар түрдүү уруулар жана уруулук союздар өз алдынча социалдык түзүлүштөр катары сүрөттөлөт, бирок алардын баары жалпы улуттук максаттарды сактоо жана душмандарга каршы күрөшүү үчүн биригүүгө чакырылат. Бул уруулук түзүлүштөрдүн негизги функциясы – коомдун туруктуулугун, коркунучтарга каршы турушун жана социалдык тартипти камсыздоо.

Эпостогу каармандардын аракети жана алардын уруулук чөйрөсүндөгү мамилеси кыргыз коомундагы уруулук ынтымактын символу катары көрсөтүлгөн. Мисалы, Манас жана анын жакын санаалаштары уруулар ортосундагы кагылыштарды чечүүдө жана биргелешкен аракеттерди жүзөгө ашырууда лидерлик ролду ойношот. Бул каармандардын аракеттери аркылуу ар бир уруунун өзүнүн салттык нормалары жана баалуулуктары бар экенине карабастан, жалпы коомдук ынтымакты сактоонун зарылдыгы көрсөтүлөт.

Эпостун текстинде уруулар ортосундагы ынтымакты бекемдөөчү бир катар сюжеттик элементтер бар. Алар – курулуштук союздар, келишимдер, тынчтык сактоо аракеттери жана жалпы коркунучка каршы бирдиктүү аракеттер. Бул сюжеттик линиялар этностук биримдиктин практикалык аспектин ачып, кыргыз элинин уруулук түзүлүшүнүн коомдук маанисин көрсөтөт.

Мындан тышкары, эпостогу уруулук ынтымак жана биримдик идеялары *этносдук идентификация* менен тыгыз байланышта. Уруулук байланыштар аркылуу кыргыз эли өзүнүн маданий жана тарыхый баалуулуктарын муундан муунга өткөрүп, улуттук аң-сезимди калыптандырууга салым кошот. «Манас» эпосундагы уруулук түзүлүштөр жана алардын ынтымагы – улуттук биримдиктин символу жана практикалык көрсөткүчү катары каралат.

Эпостогу уруулук түзүлүш жана ынтымак идеясы кыргыз коомунун социалдык жана маданий негиздерин чагылдырган маанилүү концепт болуп эсептелет. Ар түрдүү уруулар өз алдынча болсо да, аларды бириктирген жалпы максаттар жана руханий баалуулуктар аркылуу элдин этностук биримдиги бекемделет. Бул уруулук-салттык биримдиктин формалары бүгүнкү күндө да улуттук маданиятты жана коомдук туруктуулукту сактоодо маанилүү ролду ойнойт.

«Манас» эпосу кыргыз элинин улуттук биримдигин жана уруулук ынтымагын көркөм түрдө чагылдырган уникалдуу чыгармалык булак болуп саналат. Эпостун сюжеттик линиялары ар түрдүү кырдаалдарды жана каармандардын аракеттерин баяндайт, булар аркылуу биримдик идеясы терең жана символикалык формада ачылат.

Эпосдо ар түрдүү уруулар ортосундагы кагылыштар, келишпестиктер жана жаңжалдар көркөм чагылдырылат, бирок Манас жана анын санаалаштары аркылуу бул көйгөйлөрдүн чечилиши, ынтымак жана бирдикке жетишүү жолдору көрсөтүлөт. Сюжеттик линиялардын негизги функциясы – уруулук жана этностук биримдиктин зарылдыгын окуучуга жана аудиторияга визуалдуу жана драмалык формада жеткирүү.

Мисалы, Манастын баштаган уруулук альянстары, душмандарга каршы биргелешкен аракеттери жана коомдогу ар кандай кырдаалдарды чече билүүсү – биримдик идеясын практикалык жана символикалык түрдө ачат. Ар бир сюжеттик окуя – бул этностук

биримдиктин маанисин, анын улуттук баалуулуктар менен тыгыз байланышын көрсөткөн мисал.

Ошондой эле, эпостогу биримдик идеясы – этностук идентификациянын жана жалпы улуттук аң-сезимдин куралы катары кызмат кылат. Сюжет аркылуу ар түрдүү уруулардын ортосундагы ынтымактын бекемделиши, жалпы коркунучтарга каршы бирдиктүү аракеттер жана коомдук туруктуулук концепциясы көрсөтүлөт. Бул процессте каармандардын адеп-ахлактык баалуулуктары жана лидерлик сапаттары биримдиктин символу катары сүрөттөлөт.

Эпостогу сюжеттик линиялар аркылуу ачылган биримдик идеясы – кыргыз элинин уруулук жана улуттук биримдигин чагылдырган негизги концепт болуп саналат. Бул сюжеттик түзүлүштөр аркылуу этностук биримдиктин мааниси көркөм, символдук жана практикалык формада окурманга жеткирилет, ал эми каармандардын аракеттери жана окуялардын логикасы – коомдогу ынтымак жана биримдикти сактоонун көрүнүшү катары кызмат кылат.

«Манас» эпосунда этностук идентификация жана «жер-сууну коргоо» түшүнүгү кыргыз элинин маданий, тарыхый жана руханий өзгөчөлүктөрүн сактоодо негизги ролду ойнойт. Эпостун каармандары – Манас, Семетей жана Сейтек – өз элинин жерин, суусун жана улуттук кызыкчылыктарын коргоо үчүн күрөшөт. Бул аракеттер аркылуу алардын коомдогу жана этностук биримдиктеги ролу символдук жана практикалык мааниде ачылат. Этностук идентификация – бул кыргыз элинин өзүн таануу жана улуттук баалуулуктар менен өз ара байланышын сезүү процесси. Эпосдо Манастын жана анын өнөктөштөрүнүн иш-аракеттери ар түрдүү уруулар жана аймактар ортосундагы этностук таанымдын негизинде түзүлөт. Алардын лидерлиги жана баатырдык иштери жалпы элдин ынтымагын сактоого жана уруулук түзүлүштөрдүн биримдигин бекемдөөгө багытталган.

«Жер-сууну коргоо» мотиви – этностук идентификациянын маанилүү компоненти. Бул түшүнүк аркылуу каармандар өз жерин, улуттук мүлктү жана ата-бабалардан калган мурастарды коргоого багытталган аракеттерди жүзөгө ашырат. Эпосдо жер-сууну коргоо мотиви ар түрдүү кырдаалдарда көрүнүп, ар бир каарман өзүнүн моралдык жоопкерчилигин жана коомдук милдетин аткарат. Бул мотив аркылуу этностук жана руханий биримдик күчөтүлөт, коомдук туруктуулук жана улуттук аң-сезим калыптанат.

Этностук идентификация жана жер-сууну коргоо түшүнүгү биргелешкен аракеттер аркылуу улуттук баалуулуктарды жана маданий мурастарды сактоого жардам берет. Бул элементтер эпостун тарбиялык функциясын күчөтүп, жаш муунду улуттук биримдикке жана өз элине берилгендикке тарбиялоодо маанилүү ролду ойнойт.

Этностук идентификация жана «жер-сууну коргоо» мотиви «Манас» эпосунда этностук биримдиктин негизги аспекттери катары көрсөтүлөт. Бул түшүнүктөр аркылуу кыргыз элинин маданий өзгөчөлүгү, уруулук түзүлүштөрүнүн социалдык мааниси жана жалпы улуттук биримдиктин символдору ачылып берилет. Эпос ошондой эле коомдук аң-сезимди калыптандыруу жана улуттук баалуулуктарды муундан муунга өткөрүү үчүн маанилүү булак болуп саналат.

«Манас» эпосу кыргыз элинин руханий мурасын жана улуттук баалуулуктарын сактоодо уникалдуу мааниге ээ. Эпостун сюжетинде ата-бабалардын акыл-насааттары, салттык нормалары жана тарыхый тажрыйбалары баатырлардын чечимдеринде жана коомдогу биримдикти бекемдөөгө багытталган аракеттеринде негизги ролду ойнойт. Бул мурас жаш муунду тарбиялоодо, адеп-ахлактык жана моралдык баалуулуктарды муундан муунга өткөрүүдө өзгөчө маанилүү.

Ата-баба мурасы – бул тарыхый билим жана маданий тажрыйба, ал аркылуу эпостогу каармандар өзүнүн аракеттерин жана чечимдерин негиздешет. Манастын жана анын өнөктөштөрүнүн жолун улоо, ата-бабалардын акыл-насаатын сактоо жана жаңы доордогу кырдаалдарда колдонуу – руханий биримдиктин көрүнүшү катары көрсөтүлөт.

Руханий баалуулуктарга берилгендик эпостогу каармандардын баатырдык сапаттарын жана коомдук жоопкерчилигин күчөтөт. Алардын эрдиги, калыстыгы жана акыйкаттыкка берилгендиги кыргыз коомунун руханий туруктуулугун жана этностук биримдигин сактоодо маанилүү роль ойнойт. Эпос аркылуу берилген баалуулуктар – адеп-ахлактык идеалдар, уруулук ынтымак жана коомдук баалуулуктар – кыргыз маданиятынын жана руханий мурасынын негизги компоненттери катары каралат.

Ата-баба мурасы жана руханий баалуулуктар «Манас» эпосундагы руханий биримдиктин башкы негиздерин түзөт. Бул элементтер аркылуу кыргыз элинин тарыхый жана маданий баалуулуктары, улуттук аң-сезими жана коомдук биримдиги муундан муунга өткөрүлөт. Эпос ошондой эле жаш муунду тарбиялоо жана руханий байлыкка ээ болууга багытталган негизги педагогикалык жана маданий инструмент болуп кызмат кылат.

«Манас» эпосунда каармандардын руханий күчү жана адеп-ахлактык идеалдары этностук жана руханий биримдиктин борбордук элементтери катары көрсөтүлөт. Эпостогу баатырлар – Манас, Семетей, Сейтек – өз элинин кызыкчылыгын коргоо, уруулук жана улуттук биримдикти сактоо үчүн күрөшө турган руханий жана моралдык күчкө ээ [5, 224 б.].

Руханий күч каармандардын чечим кабыл алуудагы туруктуулугунда, коркунучтарга жана кыйынчылыктарга каршы турушунда, ошондой эле коомдогу ынтымакты сактоодо көрүнөт. Эпосдо бул күчтүн мааниси – каармандардын ички мотивациясы, акыйкаттыкка жана адеп-ахлактык принциптерге берилгендиги аркылуу ачылып берилет.

Адеп-ахлактык идеалдар – бул коомдук баалуулуктарды сактоо, уруулук жана этностук ынтымакты бекемдөө, ата-бабалардын мурасын урматтоо жана коомдук жоопкерчиликти сезүү. Манас жана анын өнөктөштөрү өз аракеттеринде эрдик, калыстык, туруктуулук жана акыйкаттык принциптерин көрсөткөн. Бул идеалдар аркылуу каармандардын индивидуалдык жана жалпы коомдук моралдык жоопкерчилиги, ошондой эле эл арасындагы биримдиктин мааниси ачылып берилет.

Эпостун каармандарынын адеп-ахлактык идеалдары аркылуу окурман улуттук баалуулуктарды жана руханий принциптерди аңдап, алардын өз жашоо жана коомдук аракеттерине тийгизген таасирин көрө алат. Бул өзгөчөлүк «Манас» эпосун тарбиялык жана маданий аспектилерин менен байытып, жаш муунду руханий жана моралдык баалуулуктарга тарбиялоого шарт түзөт.

Каармандардын руханий күчү жана адеп-ахлактык идеалдары «Манас» эпосундагы руханий биримдиктин негизи болуп саналат. Бул элементтер аркылуу этностук жана руханий биримдик бекемделет, коомдук жана улуттук аң-сезим калыптанат. Эпос маданий жана тарбиялык функцияларын аткарып, жаш муунду адеп-ахлактык жана руханий баалуулуктарга үйрөтөт.

«Манас» эпосу кыргыз коомунда руханий жана этностук биримдиктин тарбиялык функциясын аткарган маанилүү булак болуп саналат. Эпос аркылуу жаш муунга коомдук жана моралдык баалуулуктар, адеп-ахлактык идеалдар жана улуттук аң-сезим берүү максатында тарбиялык таасир көрсөтүлөт. Биримдиктин тарбиялык мааниси эпостун каармандарынын аракеттеринде жана окуялардын сюжеттик түзүлүшүндө ачылып берилет.

Эпосдун каармандары – Манас, Семетей жана Сейтек – өз элине берилгендикти, уруулук жана этностук ынтымакты сактоону, коркунучтарга жана душмандарга каршы туруу аркылуу жаш муунга үлгү көрсөтөт. Алардын баатырдык жана адеп-ахлактык сапаттары – окурмандарга, өзгөчө жаш муунга, биримдикти, ынтымакты жана жоопкерчиликти үйрөтүүчү тарбиялык элементтер болуп кызмат кылат [5, 246 б.].

Биримдиктин тарбиялык мааниси ошондой эле коомдук баалуулуктарды калыптандырууда көрүнөт. Эпос аркылуу жаштар:

- уруулук жана этностук ынтымакты сактоонун маанисин,
- ата-бабалардан калган руханий мурасты урматтоонун зарылдыгын,
- коомдук жана маданий жоопкерчиликти,
- адеп-ахлактык принциптерге берилгендикти жана каармандык сапаттарды үйрөнүшөт.

Бул тарбиялык процесс жаш муунду улуттук баалуулуктарга жана руханий биримдикке тарбиялоого шарт түзөт. «Манас» эпосу коомдук жана маданий аң-сезимди калыптандырууда, этностук жана руханий биримдиктин маанисин жаш муунга жеткирүүдө натыйжалуу педагогикалык жана тарбиялык инструмент болуп саналат.

Биримдиктин тарбиялык мааниси «Манас» эпосунда руханий биримдиктин негизги функцияларынын бири болуп эсептелет. Эпос аркылуу этностук жана руханий баалуулуктар жаш муунга жеткирилет, алардын улуттук аң-сезими жана коомдук жоопкерчилиги калыптанат. Бул тарбиялык аспект эпосту маданий жана педагогикалык мааниси жогору болгон уникалдуу чыгарма кылып көрсөтөт.

«Манас» эпосунда этностук жана руханий биримдик өз ара тыгыз байланышта көрсөтүлөт. Эпос ар түрдүү уруулардын өз алдынча социалдык түзүлүштөрүн чагылдырып, ошол эле учурда алардын жалпы улуттук максаттар үчүн биригүүсүн баяндайт. Бул идеялар аркылуу уруулук жана этностук ынтымак, ошондой эле коомдук туруктуулук бекемделет.

Уруулук жана эл ынтымагын бекемдөөчү идеялар – эпостун борбордук сюжеттик элементтери. Манас жана анын өнөктөштөрү душманга каршы күрөшүүдө, коомдук жаңжалдарды жөнгө салууда жана уруулардын ортосундагы макулдашууларды түзүүдө лидерлик ролду аткарышат. Бул аракеттер аркылуу каармандар ар бир уруунун өзүнүн салттык нормаларын урматтоого чакырат, бирок жалпы коомдук максаттарга жетүү үчүн биримдикти сактоонун маанисин баса белгилешет.

Эпосдо уруулук ынтымакты бекемдөө идеясы ар кандай сюжеттик учурларда көрүнөт:

- Күрөш жана коргонуу аракеттери аркылуу жалпы элдин коопсуздугу камсыздалат.
- Келишимдер жана союздар аркылуу уруулар ортосундагы татулук жана ынтымак бекемделет.
- Каармандардын адеп-ахлактык жана руханий баалуулуктары уруулук ынтымакты сактоодо маанилүү ролду ойнойт.

Бул идеялар этностук жана руханий биримдиктин өз ара байланышын көрсөтүп, ар бир уруунун өз алдынча болушуна карабастан, жалпы улуттук максаттар үчүн биригүүнүн зарылдыгын ачып берет. Ошентип, уруулук ынтымак жана руханий баалуулуктар коомдук туруктуулукту жана улуттук биримдикти сактоочу негизги факторлор катары кызмат кылат.

Уруу жана эл ынтымагын бекемдөөчү идеялар «Манас» эпосунда этностук жана руханий биримдиктин өз ара байланышын ачып көрсөтөт. Бул идеялар аркылуу каармандардын аракеттери жана сюжеттик окуялар уруулук жана улуттук биримдиктин символу катары берилет. Эпос аркылуу окурман улуттук баалуулуктарды, уруулук

ынтымакты жана коомдук жоопкерчиликти аңдап, алардын бүгүнкү күндөгү актуалдуулугун көрө алат.

«Манас» эпосунда этностук жана руханий биримдиктин өз ара байланышы кыргыз элинин улуттук иденттүүлүгү менен руханий мурастын синтезинде ачылат. Эпос каармандарынын аракеттери, сюжеттик окуялар жана уруулук түзүлүштөр ар кандай кырдаалдарда улуттук баалуулуктарды сактоо жана коомдук туруктуулукту камсыздоо менен байланышкан. Бул байланыш аркылуу каармандардын жеке сапаттары жана коомдук милдеттери этностук жана руханий баалуулуктар менен бирикет.

Улуттук иденттүүлүк – бул элинин маданий, тарыхый жана руханий өзгөчөлүктөрүн таануу, ошондой эле өз элине жана жерине берилгендикти сезүү процесси. Эпосдо Манас жана анын өнөктөштөрү аркылуу көрсөтүлгөн этностук жана руханий биримдик, улуттук иденттүүлүккө берилгендик менен чектелбестен, ата-бабалардан калган руханий мурастын сакталуусун жана өнүгүүсүн камсыздайт.

Руханий мурастын синтези эпостун каармандарынын адеп-ахлактык идеалдары, баатырдык сапаттары жана коомдук жоопкерчилиги аркылуу ачылып берилет. Бул синтез – этностук аң-сезимди күчөтүүчү, коомдук баалуулуктарды муундан муунга өткөрүүчү механизм катары каралат. Каармандардын аракеттери улуттук баалуулуктар менен руханий принциптердин интеграциясын көрсөтүп, жаш муунду тарбиялоодо маанилүү роль ойнойт. Эпос аркылуу берилген улуттук иденттүүлүк менен руханий мурастын синтези коомдук биримдикти бекемдөөгө, уруулук жана этностук ынтымакты сактоого, ошондой эле маданий жана тарыхый баалуулуктарды муундан муунга өткөрүүгө шарт түзөт. Бул синтез «Манас» эпосун маданий жана педагогикалык мааниси жогору болгон уникалдуу чыгарма катары көрсөтөт.

Улуттук иденттүүлүк менен руханий мурастын синтези «Манас» эпосунда этностук жана руханий биримдиктин өз ара байланышында негизги компонент катары каралат. Бул синтез аркылуу каармандардын аракеттери, сюжеттик линиялар жана маданий баалуулуктар биригип, кыргыз элинин улуттук аң-сезими, коомдук туруктуулугу жана руханий биримдиги ачылып берилет.

«Манас» эпосундагы этностук жана руханий биримдиктин түшүнүктөрү бүгүнкү күндө да өз актуалдуулугун жоготкон жок. Глобалдашуу жана маданий интеграциянын шартында улуттук баалуулуктарды сактоо, жаш муунду тарбиялоо жана коомдук биримдикти бекемдөө маселелери маанилүү болуп саналат. Эпос аркылуу чагылдырылган уруулук ынтымак, руханий баалуулуктар жана улуттук иденттүүлүк азыркы кыргыз коомундагы этностук жана маданий биримдикти сактоочу маанилүү курал болуп кызмат кылат.

Бүгүнкү күндө «Манас» эпосу мектеп жана университет окуу программаларында, маданий иш-чараларда, театр постановкаларында жана санариптик медиа аркылуу кеңири колдонулат. Бул эпостун каармандарынын баатырдык сапаттары, адеп-ахлактык идеалдары жана коомдук жоопкерчилиги жаш муунду тарбиялоодо жана улуттук аң-сезимди калыптандырууда колдонулуп келет [4, 198 б.].

Этностук жана руханий биримдиктин практикалык мааниси – коомдогу туруктуулукту жана ынтымакты сактоо, уруулук жана улуттук өзгөчөлүктөрдү урматтоо аркылуу маданий баалуулуктарды муундан муунга өткөрүүдө көрүнөт. Мындай колдонуу мектеп окуучуларын жана студенттерди тарбиялоо процессинде, коомдук маданий программаларда жана улуттук спорт жана салттык иш-чараларда өзүнүн педагогикалык жана тарбиялык функциясын аткарат.

Ошентип, «Манас» эпосундагы этностук жана руханий биримдиктин принциптери бүгүнкү күндө улуттук биримдикти бекемдөөчү жана маданий баалуулуктарды сактоочу маанилүү фактор катары колдонулууда. Бул эпостун маданий, тарбиялык жана педагогикалык мааниси глобалдашкан дүйнөдө дагы өз актуалдуулугун сактап келет.

Бүгүнкү күндө этностук жана руханий биримдиктин мааниси – улуттук аң-сезимди жана коомдук туруктуулукту сактоого багытталган практикалык инструмент катары каралат. «Манас» эпосу аркылуу чагылдырылган идеялар коомдук, маданий жана тарбиялык чөйрөлөрдө колдонулуп, жаш муунду улуттук баалуулуктарга жана руханий принциптерге тарбиялоодо маанилүү ролду ойнойт.

Бул илимий макалада «Манас» эпосундагы этностук жана руханий биримдик изилденди. Изилдөө натыйжасында төмөнкү негизги жыйынтыктар алынган:

- **Этностук биримдик** эпостун борбордук темаларынын бири болуп, кыргыз элинин уруулук түзүлүшүн жана жалпы коомдук ынтымакты чагылдырган. Ар түрдүү уруулар жана алардын союздары эпостун сюжеттик линиялары аркылуу элдин биримдигин сактоонун маанисин көркөм формада ачып берилет.

- **Руханий биримдик** эпостун каармандарынын адеп-ахлактык идеалдары, руханий күчү жана ата-бабалардан калган мурас аркылуу ачылып, жаш муунду улуттук баалуулуктарга жана моралдык принциптерге тарбиялоодо маанилүү ролду ойнойт.

- **Этностук жана руханий биримдиктин өз ара байланышы** улуттук иденттүүлүк менен руханий мурастын синтезинде көрүндү. Уруулук жана этностук ынтымак, руханий баалуулуктар жана каармандардын адеп-ахлактык сапаттары бири-бири менен тыгыз байланышта болуп, коомдук туруктуулукту жана улуттук биримдикти камсыздайт.

Эпосдун идеялары жана сюжеттик түзүлүштөрү **бүгүнкү күндө да актуалдуу**, мектептик жана жогорку билим берүү программаларында, маданий иш-чараларда жана тарбиялык процесстерде колдонулат. Бул эпостун этностук жана руханий биримдик концепциясы улуттук аң-сезимди калыптандырууга жана жаш муунду тарбиялоого маанилүү инструмент катары кызмат кылат. Изилдөөнүн теориялык мааниси «Манас» эпосундагы этностук жана руханий биримдиктин концепциясын илимий жактан системалуу талдоого негизделет. Эпос аркылуу уруулук түзүлүш, улуттук иденттүүлүк, руханий мурас жана адеп-ахлактык баалуулуктар чагылдырылган. Бул изилдөө кыргыз адабиятынын жана тарыхынын борбордук символдорун, эпостогу каармандардын социалдык жана маданий функцияларын терең түшүнүүгө жардам берет. Теориялык жактан алынган натыйжалар улуттук маданий баалуулуктарды, руханий жана этностук биримдиктин өз ара байланышын талдоо үчүн илимий негиз түзөт.

Изилдөөнүн практикалык мааниси билим берүү, тарбиялоо жана маданий иш-чараларда колдонууга багытталган. «Манас» эпосунун сюжеттик линиялары, каармандардын адеп-ахлактык идеалдары жана руханий күчү мектеп жана университет окуу программаларында, маданий иш-чараларда, театр жана санариптик медиа аркылуу жаш муунду тарбиялоо үчүн пайдаланыла алат. Эпос аркылуу улуттук аң-сезимди, уруулук жана этностук ынтымакты, руханий жана маданий баалуулуктарды сактоо жана муундан муунга өткөрүү процесси эффективдүү жүргүзүлөт. Бул изилдөө ошондой эле илимий-педагогикалык чөйрөдө, тарыхый жана маданий талдоолордо колдонулуп, «Манас» эпосунун этностук жана руханий биримдикти сактоодагы жана өнүктүрүүдөгү ролун практикалык жактан түшүнүүгө шарт түзөт. Теориялык жана практикалык жактары аркылуу илимий изилдөө кыргыз маданиятынын жана руханий мурасынын актуалдуулугун көрсөтүп, жаш муунду улуттук

баалуулуктарга жана руханий принциптерге тарбиялоодо маанилүү роль ойнойт. «Манас» эпосу этностук жана руханий биримдиктин теориялык түшүнүгүн кеңейтүү менен бирге, практикалык колдонуу үчүн да натыйжалуу инструмент болуп саналат.

Колдонулган адабияттар:

1. Асанов С. Манас эпосу жана кыргыз улуттук маданияты. – Бишкек: Кыргыз мамлекеттик университети, 2010.
2. Айтматов Ч. Манас жана кыргыз тарыхы. – Бишкек: Маданий мураска арналган басылма, 1980.
3. Баялинов Т. Этностук идентификация жана руханий баалуулуктар кыргыз эпосторунда // Филология илимдери журналы. – Бишкек, 2005. – №3
4. Джумагулов К. Манас эпосундагы уруулук жана этностук биримдик. – Ош: Ош мамлекеттик университети, 2012. – 198 б.
5. Назаров А. Фольклор и национальная идентичность. – Москва: Наука, 2011. – 224с., 246 б.
6. Субакожоева Ч.Т. Башат– бет-алман // И.Арабаев атындагы КМУнун Жарчысы №4, 2020. – 232 б.
7. Sadykova G. The Epic of Manas and the Spiritual Heritage of the Kyrgyz People // International Journal of Folklore Studies. – 2018. – Vol. 12, Issue 2. – P. 34–50.
8. Усенова Л. Роль народного эпоса в формировании национального сознания. – Бишкек: Кыргыз улуттук университети, 2007. – 142 с.

Рецензент: филология илимдеринин кандидаты, доцент Жаңыбаева М.А.